

ОКРЕМІ МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ ПРОВЕДЕННЯ ЕКОНОМІЧНИХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Аналізуються теоретичні і практичні проблеми ефективності виробництва зернових культур при різному рівні витрат. На прикладі підприємств Харківської області виявлені окремі закономірності цього процесу.

Постановка проблеми. Економічна методологія, або ж методологія економічної науки в теперішній час вважається самостійним підрозділом наукового пізнання. І хоча за загальним визнанням такого статусу вона набула відносно недавно, а тому, на думку І. Малого та М. Галабурди є, можливо, наймолодшим розділом сучасної системи наук [1 С.45]. Щодо оцінок стану розвитку цієї науки існують різні погляди, які до того ж фіксують наявність значних відмінностей у розумінні її змісту, а також підходів до вирішення проблем. І хоча наявність дискусій для будь-якої сфери науки слід вважати природним явищем, але вони повинні закінчуватися формуванням конкретних рекомендацій для практичного використання її досягнень. Зрозуміло, що дискусії про метод не можуть бути виключенням.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Оцінюючи стан розвитку методології економічних досліджень, С.В. Мочерний підкреслював, що за останнє десятиріччя (праця вийшла в 2001 році) в Україні не видано жодної наукової праці з цієї проблеми. «Більш того, - продовжував він, - фундаментальних робіт такого плану не було і в попередні роки, за винятком дослідження російського науковця І. Суслова, яке швидко застаріло» [2 С.4]. Правда з цього приводу можна зустрітися і з принципово іншими оцінками, які, на нашу думку, більш об'єктивно віддзеркалюють ситуацію, але уже не в межах України, а світової спільноти. Зокрема зазначається, що потік публікацій по проблемам методології і філософії економічного пізнання налічує десятки монографій і сотнями на-

укових статей у рік [3 С.135]. Подібне становище зумовило виникнення в 80-ті роки минулого століття явища, яке отримало назву методологічного буму. А уже безпосереднім результатом такої інтелектуальної активності і стало відокремлення економічної методології в особливу галузь дослідження з формуванням відповідного наукового співтовариства.

Науковці України теж намагаються зробити свій внесок в економічну методологію. Крім зазначених їх публікацій можна вказати те на статтю В. Еременко, в якій розглянуто широке коло питань логіки і методології економічної науки [4]. Питанням агроекономічної методології присвятила свої публікації О. Бородіна [Там само].

Але в названих та і в інших публікаціях явно недостатньо приділена увага тому пласту проблем методології економічної науки, які свого часу були предметом, особливо активної дискусії – питанням про метод.

Ціль роботи. Тому в даній публікації поставлено за мету більш детально розглянути зміст тих питань, які виступали предметом дискусії про метод, визначити можливі напрямки використання їх результатів в сучасних дослідженнях.

Виклад основного матеріалу. На підтвердження даної тези вважаємо за доцільне звернутися до позиції в цьому питанні О.Ананьїна, який наголошував: знаменита дискусія про метод кінця ХІХ ст. являє собою подію, яка до теперішнього часу не отримала адекватної оцінки в науковій історіографії. «Між тим саме ця дискусія виявила найбільш фундаментальне протиріччя економічного пізнання, що залишається сьогодні актуальним, як і сто років тому» [5, с.50].

Коли відбулося відокремлення економічної науки із складу філософії (а як стверджують І.Малий та М. Галабурда на думку більшості вчених цю подію слід пов'язувати з виходом у світ праці А.Сміта «Дослідження про природу і причини багатства народів») постало питання про метод науки [1, с.47]. Вважається, що для Адама Сміта при його формуванні взірцем слугувала Ньютонівська фізика. Згідно з нею суть метода науки полягає в тому, щоб звести різноманітність реального світу до його суттєвих рис, які в подальшому системно

представляються в єдиний теоретичній схемі. Але найбільш послідовна така дослідницька стратегія була реалізована Д. Рікардо, який перший вибудував систему чистої теорії, вивільнивши тим самим економічну науку із полону такого знання, яке не виходило за межі здорового глузду. Авторитет Ньютона, а також фізики як науки, був настільки великим, що питання, яке обумовило його постановку, а також позначило можливі шляхи його вирішення.

Позиція К. Менгера в галузі методології зводилася до того, що економічні явища можна досліджувати в різних точок зору – історичної, теоретичної і практичної. В той час як при історичному і практичному підходах розглядатися питання економічної політики, предметом теоретичного дослідження, важливим знаряддям якого є абстракція, являється загальний зміст економічних проблем. Слід зазначити, що К. Менгер не відкидав значення емпіричного матеріалу, але він відводив йому другорядні ролі в економічному дослідженні [6, с.158].

Оцінюючи ситуацію, яка склалася внаслідок таких тверджень Б. Селігмен констатував: «Такий неспровокований удар, нанесений групі Шмолера, стрімко викликав відповідну реакцію. Справа в тому, що історичний матеріал і емпіричні данні не можуть так безвідповідально бути скинутими з рахунків, як цього хотілося би представникам австрійської школи і їх послідовникам. Він же підкреслював, що в ході дискусії обстановка поступово розпалювалась і вивердилася в особисті звинувачення, а наприкінці 80-х років XIX ст. взагалі припинилася.

Оскільки дискусія не завершилася якимось однозначними висновками, бо в кінцевому висновку обидва методи було визнано правомірними, то отримала широке поширення точка зору, згідно з якою, що великі зусилля науковців було витрачено на безпредметну полеміку і що, за висловом Й. Шумпетера, головним у спорі були «особисті амбіції опонентів» Він же стверджував в «Історії економічного аналізу», тобто в середині XX ст., що в теперішній час спір цей виглядає безпредметним, тому що в науці повинно знайтися достатньо місця для обох методів дослідження [7]. Очевидно з таким твердженням не можна не

погодитися, а тоді виникає питання, а чи не слід розглядати такий висновок головним підсумком дискусії.

До викладеного вважаємо за необхідне додати таке. Видатний український вчений М.І. Туган_Барановський пропонував теоретичну політичну економію ділити на дві частини: абстрактну і конкретну. Причому вони відрізняються не тільки спрямуванням досліджень, а і методами, які використовуються в процесі їх виконання. Якщо абстрактна політекономія використовує дедуктивний метод. Конкретна політекономія в якості основного знаряддя використовує індуктивний метод [8, с.156].

На ту обставину, що економічна наука має розгалужений характер звертав увагу свого часу ще Й. Шумпетер, який підкреслював, що економічна наука – це не наука в тому ж розумінні, в якому мову ведуть про акустику як науку, скоріше, це наука в тому ж розумінні, в якому також вважається «медицина» - агломерація погано скоординованих і перехрещуваних галузей знання [7].

При визначенні змісту тенденцій диференціації наукового знання вказується на те, що мова йде про закономірності і взаємозв'язки в економічних явищах, які встановлюються для певного набору умов (наприклад, для галузей або фірм з певним типом виробничої функції, або ж для товарів з певним типом еластичності попиту по ціні, для фіксованого типу ринкових структур). Такі знання фрагментарні за своєю природою. Вони можуть бути застосованими постільки, оскільки реальні умови відповідають умовам і передумовам, для яких ці результати отримані. І якщо ці умови унікальні, то значимість теоретичних узагальнень може мало відрізнятися від значимості простого описування історичного досвіду.

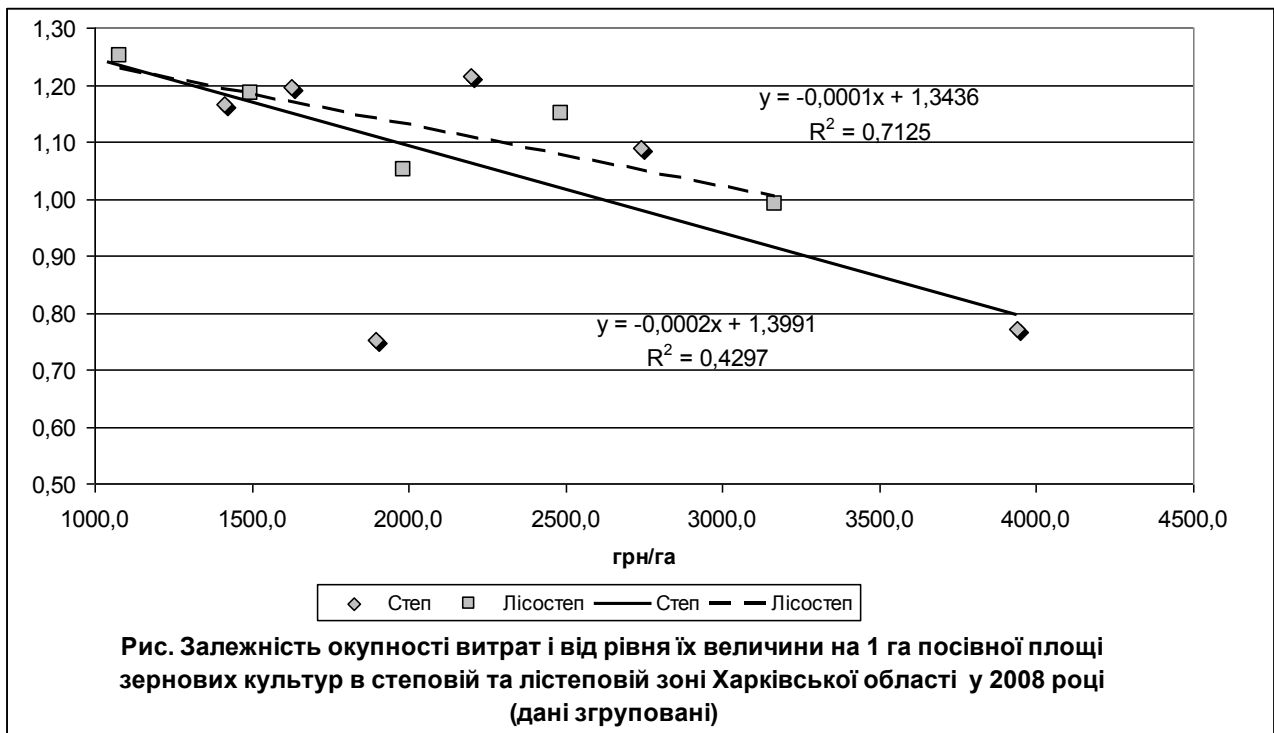
Це, зокрема, відмічав П. Самульсон в своєму всесвітньо відомому підручнику «Економіка» [9]. З його точки зору є помилкою перенесення окремих елементів на системи на загальну систему. В якості одного з прикладів він навів можливу різницю середніх урожаїв в країні і урожаю у конкретного фермера.

1. Інтенсивність та ефективність виробництва зернових культур в лісостеповій та степовій зоні Харківській області у 2008 році

Рівень витрат, грн./га	кількість підприємств	Середня величина витрат по групі, грн./га	Урожайність, ц/га	Товарність, %	Ціна реалізації 1 ц, грн	Повна собівартість 1 ц, грн	Окупність витрат	Окупність по урожайності ц/грн
Лісостепова зона								
до 1250	36	1077,3	30,8	58,0	62,1	49,6	1,25	0,029
1250,1-1750	85	1497,7	36,1	73,9	63,8	53,9	1,18	0,024
1750,1-2250	61	1983,5	43,1	77,8	68,6	65,2	1,05	0,022
2250,1-2750	28	2486,7	47,6	84,2	73,5	63,9	1,15	0,019
більш 2750	28	3166,4	49,8	86,2	74,9	75,6	0,99	0,016
По зоні	238	1970,7	41,2	77,8	69,0	62,8	1,10	0,021
Степова зона								
до 1250	33	1041,8	27,6	59,0	67,0	50,2	1,34	0,027
1250,1-1500	31	1410,9	33,0	68,9	62,4	53,6	1,16	0,023
1500,1-1750	46	1626,1	35,6	72,3	68,0	56,8	1,20	0,022
1750,1-2000	34	1893,5	35,6	73,5	63,7	84,9	0,75	0,019
2000,1-2500	43	2197,4	41,8	73,9	78,4	64,6	1,21	0,019
2500,1-3000	27	2740,2	45,3	77,8	74,1	68,1	1,09	0,017
більш 3000	19	3939,5	48,3	91,0	88,3	114,6	0,77	0,012
По зоні	233	2107,9	39,0	74,8	73,5	70,8	1,04	0,018

Керуючись вищевикладеним, ми поставили за мету провести дослідження на прикладі конкретних даних і продемонструвати можливі розбіжності та закономірності. В якості об'єкту аналізу нами були обрані сільськогосподарські підприємства двох природно-кліматичних зон Харківської області: лісостепової та степової. Сам аналіз рівня витрат здійснювався за даними 2008 року на прикладі зернових культур. Обрана нами сукупність налічувала відповідно по лісостеповій зоні 238, а по степовій - 233 об'єкта. Це дала змогу сформувати повноцінні групи з кількістю підприємств від 19 до 85 (табл. 1, 2).

Наведені дані дають підстави для кількох важливих висновків. По-перше, простежується доволі чітка тенденція наявності залежності між рівнем витрат та рівнем урожайності зернових культур в обох зонах. При цьому не було жодної групи, яка б мала нижчу урожайність, ніж попередня. Виявлений факт, безумовно логічний.

Другий важливий висновок, який можна зробити по даним таблиці, стосується рівня окупності витрат. Можна констатувати поступове їх падіння від групи до групи. Хоча слід підкреслити, що ця тенденція не була такою чіткою, як відмічені вище. Більш того лісостеповій зоні вона проявлялась значно чіткіше. На рисунку наведено графічно залежність між зазначеними показниками. Величина коефіцієнта детермінації між ними в лісостеповій зоні дорівнювала 0,712, а в степовій – 0,430. Причиною цього стала суттєва варіація окупності витрат по групам. Це якраз і є підтвердження слів П. Самуельсона відносно розбіжностей загального і часткового навіть якщо розглядати згруповані дані.

Висновки. Таким чином слід відмітити, що сьогодні проблеми методології економічних досліджень набувають особливої гостроти. Однією з причин цього є збільшення емпіричних досліджень, яке потребує розробки відповідних принципів відносно трактування отриманих результатів. По-друге, проведені дослідження на прикладі сільськогосподарських підприємств Харківської області дозволило встановити доволі чітку залежність між рівнем витрат на 1 га посівної площі та рівнем отримуваної урожайності. Можна також констатувати наявність залежності між рівнем витрат та їх окупністю. Вона полягає в тому, що зростання витрат призводить до падіння окупності.

Анализируются теоретические и практические проблемы эффективности производства зерновых при различном уровне затрат. На примере предприятий Харьковской области выявлены отдельные закономерности этого процесса..

The theoretical and practical problems of effectiveness in grain crops production when expenditures differ are analyzed. Certain conformities to natural laws of this process have been revealed on the example of the enterprises in Kharkiv region.

Література: 1. Малий І. Економічна наука. Проблеми усвідомлення методології / І. Малий, М. Галабурда // Економіка України. – 2006. - №9. – С 45-54. 2. Мочерний С.В. Методологія економічного дослідження / С.В.Мочерний .– Львів: Світ, 2001. – 416 с. 3. Ананьин О.И. Экономическая наука в зеркале методологии / О.И. Ананьин // Вопросы философии. – 1999. - №10.. – С.135-155. 4. Еременко В. Економічна наука: проблеми логіки, методології, класифікації/ В. Еременко// Економіка України, 2005, № 12. – С.52-64. 5. Ананьин О. Исследовательская программа Веблена: 100 лет спустя / О. Ананьин // Вопросы экономики. – 1999. - №11. – С.49-62. 6. Селигмен Б. Основы течения современной экономической мысли / Селигмен Б. // М.: Прогресс, 1968. – 600 с. 7. Шумпетер Й. История экономического анализа [Электронный ресурс] / Шумпетер Й. - Режим доступа: www.ek-lit.agava.ru/books.htm. 8. Туган-Барановський М.И. Основы политической экономии / М.И. Туган-Барановський. - М.: РОСС-МЕН, 1998. - 355 с. 9. Самуэльсон П. Экономика. Пер сангл. 16-изд. / П. Самуэльсон, В. Нордхаус. - М.: Издательский дом «Вильямс», 2003. – 688 с.